

دفتر کمیساری عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد

نظریه تفسیری شماره ۲۲: حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب

(ماده ۱۸ میثاق حقوق مدنی و سیاسی)

۱۹۹۳/۳۰/۷

ترجمه از مرکز اسناد حقوق بشر ایران

آدرس:

Iran Human Rights Documentation center

129 Church Street, Suite 304

New Haven, Connecticut

06511 U.S.A.

تلفن: ۲۲۱۸ ۷۷۲ (۲۰۳) +۱

نمبر: ۱۷۸۲ ۷۷۲ (۲۰۳) +۱

پست الکترونیکی: info@iranhrdc.org

پایگاه اطلاعاتی: <http://www.iranhrdc.org>

دفتر کمیساری عالی حقوق بشر

نظریه تفسیری شماره ۲۲: حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب (ماده ۱۸ میثاق حقوق مدنی و سیاسی)

۱۹۹۳/۳۰/۷

نشانه اختصاری کنوانسیون [میثاق حقوق مدنی و سیاسی]: CCPR

نظریه تفسیری شماره ۲۲

حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب

(ماده ۱۸)

(جلسه چهل و هشتم ۱۹۹۳)

۱. در ماده ۱۸،۱، حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب (که شامل آزادی در حفظ عقاید نیز می‌شود)، ژرف و فراگیر است؛ این حق شامل آزادی اندیشه درباره تمام موضوعات، باور شخصی و پایبندی به مذهب یا عقیده می‌شود، چه اینگونه باورها به صورت شخصی و چه در جمع ابراز شود. این کمیته، نظر کشورهای عضو را به این اصل جلب می‌کند که آزادی اندیشه و آزادی وجدان همانند آزادی مذهب و عقیده محفوظ است. ماهیت اساسی آزادی‌های مذکور را می‌توان در بازتاب این اصل نیز مشاهده کرد که ماده مزبور، حتی در زمان فوریت‌های عمومی، چنانکه در ماده ۴،۲ میثاق نیز ذکر شده قابل لغو نیست.

۲. ماده ۱۸ از عقاید خداپرستانه، غیرخداپرستانه، منکرین وجود خدا و نیز از حق عدم اعتراف به هیچ مذهب و عقیده‌ای حفاظت می‌نماید. استنباطی که از اصطلاحات «عقیده» و «مذهب» می‌شود، باید گسترده باشد. کاربرد ماده ۱۸ محدود به ادیان سنتی یا ادیان و عقاید با مشخصات سازمان یافته یا انجام فرایض مشابه ادیان سنتی نمی‌گردد. لذا، این کمیته نگرانی خود را نسبت به هرگونه تمایل به تبعیض علیه هر مذهب یا عقیده‌ای به هر دلیلی که باشد ابراز می‌کند، اعم از اینکه مذهب یا عقیده مزبور تازه بنیاد باشد و یا نمایانگر اقلیت‌های مذهبی باشد که از سوی جامعه مذهبی اکثریت، مورد خصومت قرار می‌گیرند.

۳. ماده ۱۸ میان آزادی اندیشه، وجدان، مذهب یا عقیده، و آزادی ابراز مذهب یا عقیده تمایز قایل می‌شود. این ماده اجازه هیچگونه محدودیتی در مورد آزادی اندیشه و وجدان یا آزادی پذیرش و پیروی از یک مذهب یا عقیده با انتخاب شخصی نمی‌دهد. این آزادیها به طور غیرمشروط مورد حمایت هستند، همانگونه که در ماده ۱۹،۱ حق داشتن رأی و نظر برای همگان بدون هرگونه مداخله محترم دانسته شده است. مطابق مواد ۱۸،۲ و ۱۷، نمی‌توان هیچکس را وادار به افشای اندیشه‌های خود و یا پایبندی نسبت به مذهب یا عقیده ای کرد.

۴. آزادی ابراز مذهب یا عقیده را می‌توان «چه به صورت فردی و چه در جمع همراه سایرین و به طور عمومی یا خصوصی» عملی نمود. آزادی ابراز مذهب یا عقیده در هنگام عبادت، اجرای آیین، انجام فرایض و تعلیم اصول آن مذهب یا عقیده، طیف وسیعی از رفتارها را در بر می‌گیرد. مفهوم عبادت، تا انجام آیین و فرایضی که ابرازکننده مستقیم باورها هستند، وسعت می‌یابد و نیز شامل اعمال گوناگونی که بخش جدایی ناپذیر این اقدامات هستند از جمله ساختن مکانهای عبادتی، انجام قواعد آیینی و استفاده از وسایل، نمایش نمادها، و نگاه داشتن روزهای فراغت و تعطیل می‌گردد. نگاه داشتن و اجرای آیین مذهبی یا عقیدتی فقط شامل انجام مراسم نمی‌شود بلکه رسومی مانند رعایت قواعد پرهیز از برخی خوراکی‌ها، پوشیدن لباسهای مشخص یا پوشاندن سر، شرکت در آیینهای مربوط به مراحل خاصی از زندگی و نیز استفاده از زبان خاصی که یک گروه به طور سنتی با آن صحبت می‌کنند را نیز در برمی‌گیرد. علاوه بر این، انجام فرایض و تعلیم مذهب یا عقیده شامل اقداماتی که جزء جدایی ناپذیر این رفتارها هستند و توسط گروه‌های مذهبی برای امور اولیه شان صورت می‌گیرند نیز می‌شود، از جمله آزادی در انتخاب رهبران مذهبی، کشیشان و معلمین، آزادی برگزاری سمینارها یا تأسیس آموزشگاههای مذهبی و نیز آزادی تهیه و توزیع نشریات و متون مذهبی.

۵. نظر این کمیته ناظر بر این است که آزادی "داشتن یا پذیرش" یک مذهب یا عقیده مستلزم آزادی در انتخاب آن مذهب یا عقیده می‌باشد و شامل حق جایگزینی مذهب یا عقیده موجود شخص با مذهب یا عقیده‌ای دیگر و یا برگزیدن دیدگاه بی‌خدایی و همچنین حق حفظ مذهب یا عقیده موجود شخص است. ماده ۱۸،۲ هرگونه اجباری را که به حق داشتن یا پذیرش یک مذهب یا عقیده آسیب برساند منع می‌کند از جمله هرگونه استفاده از تهدید فیزیکی یا مجازات‌های کیفری برای وادار کردن مؤمنین یا غیرمؤمنین به پیروی از باورها و جماعت مذهبی‌شان و یا انکار مذهب یا عقایدشان و یا گرویدن به آیینی دیگر. سیاستها یا رویه‌هایی که چنین

مقصود یا پیامدی را دربرداشته باشند در تناقض با ماده ۱۸،۲ می‌باشد، از جمله سیاستها و رفتارهای بازدارنده از دسترسی به تحصیل، درمان، اشتغال و یا حقوق تضمین شده در ماده ۲۵ و سایر مواد این میثاق. به همین سان همه افرادی که باورهایی با ماهیت غیر مذهبی دارند نیز به طور مساوی از این حفاظت برخوردار هستند.

۶. از دیدگاه این کمیته، ماده ۱۸،۴ به مدارس عمومی اجازه می‌دهد تا دروسی مانند تاریخ عمومی ادیان و اصول اخلاقی را به شرط تدریس بی‌طرفانه و بدون اعمال نظر شخصی، ارائه نمایند. آزادی والدین یا سرپرست قانونی [کودکان] ایجاب میکند که آنان از اینکه فرزندانشان تحت تعالیم مذهبی و اخلاقی منطبق بر اصول اعتقادی خودشان قرار می‌گیرند، اطمینان حاصل کنند؛ این آزادی در ماده ۱۸،۴ مطرح شده و مرتبط با تضمینهای مطرح شده در ماده ۱۸،۱ مبنی بر آزادی در تعالیم مذهبی و عقیدتی می‌باشد. این کمیته خاطرنشان می‌سازد که آموزش عمومی که شامل تدریس مذهب یا عقیده‌ی معینی گردد، متناقض با ماده ۱۸،۴ است مگر اینکه تدابیر لازم برای معافیت بدون تبعیض یا حق انتخابهای دیگری که انتظارات اولیا یا سرپرست های قانونی را برآورده سازد، اندیشیده شود.

۷. طبق ماده ۲۰، ابراز مذهب یا عقیده به هیچوجه نباید در جهت تبلیغ برای جنگ یا دفاع از نفرت ملی، نژادی یا مذهبی به کار رود و برای ایجاد تبعیض، خصومت و خشونت مردم را تحریک نماید. همانطور که در تفسیر کلی ۱۱ [ماده ۱۹] این کمیته ذکر شده است، کشورهای عضو موظفند تا قوانینی را به تصویب رسانند که مانع از چنین اعمالی گردد.

۸. ماده ۱۸،۳ اجازه ایجاد موانع در آزادی ابراز مذهب یا عقیده را می‌دهد فقط به شرط آن که محدودیتهای اعمال شده از سوی قانون تجویز شده باشد و برای حفظ امنیت، نظم، سلامت یا اخلاقیات عمومی و نیز حقوق اساسی و آزادیهای سایرین ضرورت داشته باشد. آزادی از اجبار در داشتن یا برگزیدن یک مذهب یا عقیده و نیز آزادی والدین یا سرپرست قانونی در حصول اطمینان از عدم محدودیت در آموزش مذهبی و اخلاقی [فرزندان] نمی‌تواند محدود شود. در تفسیر دامنه شروط محدود کننده قابل قبول، کشورهای عضو باید در جهت نیاز به حمایت از حقوق تضمین شده توسط این میثاق به پیش روند، از جمله حق برابری و عدم تبعیض در تمامی زمینه‌های مشخص شده در مواد ۲، ۳ و ۲۶. محدودیتهای اعمال شده باید توسط قانون مقرر شوند و نباید به گونه‌ای اعمال گردند که از حقوق تضمین شده در ماده ۱۸ تخطی نمایند. این کمیته اظهار می‌دارد که بند ۳ از

ماده ۱۸ باید به طور مضیق تفسیر شود: ایجاد محدودیت بر اساس زمینه هایی که در این بند ذکر نشده مجاز نیست، حتی اگر دیگر حقوق محافظت شده در میثاق مانند امنیت ملی را هم محدود نمایند. محدودیتها را می توان تنها برای آن دسته از اهدافی که [در قانون] مقرر شده اند اعمال کرد و باید بطور مستقیم مرتبط و متناسب با آن نیاز خاصی باشند که بر آن مبتنی هستند. این محدودیتها نمیتوانند با مقاصد تبعیض آمیز تحمیل و یا به طریق تبعیض آمیزی به کار برده شوند. این کمیته اظهار می دارد که مفهوم اخلاقیات برگرفته از سنن مختلف اجتماعی، فلسفی و مذهبی می باشد؛ در نتیجه، محدودیتهای اعمال شده بر آزادی ابراز مذهب یا عقیده به منظور حفظ اخلاقیات باید بر پایه اصولی باشد که منحصراً از یک رسم و سنت خاص استنباط نشده است. افرادی که تحت قیود و موانع قانونی قرار دارند، مثلاً زندانیان، همچنان می توانند از حقوق خود برای ابراز مذهب یا عقیده خود تا حدی که با ماهیت خاص آن قیود و موانع قانونی سازگار باشد برخوردار شوند. گزارش کشورهای عضو باید شامل اطلاعاتی درباره گستره کامل و نتایج محدودیتهای اعمال شده به موجب ماده ۱۸،۳، هم به عنوان موضوعی قانونی و هم از لحاظ کاربرد آنها در شرایط خاص باشد.

۹. این واقعیت که مذهبی به عنوان مذهب دولتی شناخته شود یا مذهب رسمی یا سنتی کشور تلقی گردد یا پیروان آن اکثریت جمعیت کشور را تشکیل دهند، نباید منجر به عدم بهره مندی پیروان مذاهب دیگر یا منکران ایمان به خدا از هیچیک از حقوق مندرج در این میثاق، از جمله مواد ۱۸ و ۲۷، و یا هیچگونه تبعیضی علیه آنان شود. به طور مشخص برخی اقدامات تبعیض آمیز علیه اینگونه افراد مانند انحصار صلاحیت استخدام در مشاغل دولتی برای پیروان مذهب غالب در کشور یا دادن مزایای اقتصادی به ایشان و یا تحمیل محدودیتهای خاص برای انجام فرایض دیگر ادیان، با ممنوعیت تبعیض قایل شدن بر اساس مذهب یا عقیده و تضمین حفظ حقوق برابر مذکور در ماده ۲۶ مغایرت دارد. اقدامات در نظر گرفته شده در بند ۲ ماده ۲۰ میثاق، شامل تدابیر حفاظتی مهمی علیه نقض حقوق اقلیتهای مذهبی و گروههای مذهبی دیگر در اجرای حقوق تضمین شده در ماده های ۱۸ و ۲۷ است و همچنین علیه اعمال خشونت یا تعقیب قضایی نسبت به گروههای مزبور می باشد. این کمیته مایل است از اقداماتی که کشورهای عضو انجام داده اند تا تمام مذاهب و عقاید از تعدی نسبت به انجام فرایضشان مصون بمانند و هیچ تبعیضی نسبت به پیروان این مذاهب انجام نشود مطلع شود. به همین ترتیب، اطلاعاتی درباره احترام به حقوق اقلیتهای مذهبی بر اساس ماده ۲۷ برای این کمیته ضروری است تا میزان احترام به حق آزادی اندیشه، وجدان، مذهب و عقیده توسط کشورهای عضو را ارزیابی کند. کشورهای عضو همچنین باید در گزارشهای خود

اطلاعات مربوط به رویه های در نظر گرفته شده در قوانین و منابع حقوقی خود نسبت به مجازات کفرگویی و توهین به مقدسات را نیز ذکر کنند.

۱۰. در صورتی که مجموعه ای از عقاید در قوانین اساسی، قوانین عادی، بیانیه های احزاب حاکم و غیره و یا در عمل به عنوان ایدئولوژیهای رسمی شناخته شود، این موضوع نباید منجر به خدشه به آزادیهای موجود در ماده ۱۸ یا هیچیک از حقوق شناخته شده در این میثاق و یا هیچگونه تبعیضی علیه افرادی که ایدئولوژی رسمی را نمی پذیرند یا مخالف آن هستند بشود.

۱۱. بسیاری از افراد مدعی حق امتناع از انجام خدمت سربازی (مخالفت وجدانی) شده اند با این استدلال که آزادی های مذکور در ماده ۱۸ این حق را به آنها میدهد. در پاسخ به چنین ادعاهایی، تعداد رو به افزایشی از کشورها در قوانین خود شهروندانی را که به دلایل مذهبی یا عقاید دیگر از انجام خدمت سربازی منع شده اند، از این خدمت معاف شمرده و در عوض آن خدمات ملی دیگری را جایگزین کرده اند. این میثاق اشاره صریحی به حق مخالفت وجدانی نمی کند، اما این کمیته بر این باور است که چنین حقی را می توان از ماده ۱۸ برداشت کرد تا جایی که الزام به استفاده از نیروی مرگ آور می تواند در تقابل جدی با آزادی وجدان و حق ابراز مذهب یا عقیده شخصی باشد. هنگامی که این حق به صورت قانونی و یا در عمل به رسمیت شناخته شود، نباید تمایزی میان مخالفان وجدانی بر اساس ماهیت خاص عقایدشان قایل شد؛ و به همین طریق نباید تبعیضی علیه مخالفان وجدانی اعمال کرد تنها به این دلیل که از انجام خدمت سربازی خودداری کرده اند. این کمیته از کشورهای عضو دعوت می نماید تا گزارشی از شرایط معافیت افراد از خدمت سربازی بر اساس حقوقشان تحت ماده ۱۸ و نیز از ماهیت و مدت خدمت ملی جایگزین خود ارائه دهند.

دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد

ژنو، سوئیس

لینک اصلی متن انگلیسی:

<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/9a30112c27d1167cc12563ed004d8f15?Opendocument>